

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ИССН: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/

Номер: 23, Haziran/June/ИЮНЬ 2020,

s./pp. 130-148

Geliş/Submitted/ Отправлено: 27.05.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 23.06.2020

Yayınl/Published/ Опубликованный:

25.06.2020

DOI: 10.29228/kesit.43813

Araştırma Makalesi

Research Article

Научная Статья

Doç. Dr. Hicran Hanım HALAÇ

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,

Mimarlık Bölümü

hhhalac@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8046-9914

Araş. Gör. Ruşen ERGÜN

Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

rusen.ergun93@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5253-3245

ANADOLU BEDESTENLERİNİN MEVCUT DURUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Öz

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Anadolu topraklarının üzerindeki ticaret yolları, sanayi devrimi ve coğrafi keşiflere kadar dünya ticaretinde önemli bir konuma sahipti. Bu ticaret yolları, geçtikleri şehirleri önemli ticaret alanlarına dönüştürmüştür. Osmanlı Devleti bu şehirlerde kendine özgü ve merkezinde bedestenlerin olduğu çarşı sistemleri oluşturmuştur. Bedestenler ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde genellikle tekil olarak, Osmanlı döneminde bedestenlerin önemi ve restorasyon önerileri gibi konular araştırılmıştır. Bu çalışmada Osmanlı döneminde Anadolu toprakları üzerinde inşa edildiği tespit edilen 49 adet bedestenden, yok olanlar ve günümüze kadar ulaşmış olanların bu topraklar üzerindeki dağılımlarını haritalayarak, günümüze kadar ulaşmış olanların ise mevcut işlevleri üzerinden

* No conflicts of interest were reported for this article./Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Corresponding Author/Sorumlu Yazar: Hicran Hanım HALAÇ

Cite as/Atıf: Halaç, H. H. ve Ergün, R. (2020). Anadolu Bedestenlerinin Mevcut Durumları Üzerine Bir İnceleme, *Kesit Akademi Dergisi* 6(23): 130-148. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.43813>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

bir gruplandırma denemesi yapılmış ve yeniden işlevlendirilen bazı bedestenlerin işlevleriyle olan uyumları da araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda günümüze ulaşmış olduğu tespit edilen 38 bedestenden 1 tanesinin atıl durumda, 4 tanesinin restorasyonuna devam edildiği, 28 tanesinin ticari eylemler doğrultusunda işlevlendirildiği ve 5 tanesinin de kültürel eylemler doğrultusunda işlevlendirildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı somut kültürel mirasın korunması için kullanılan gruplandırma sistemine yeni bir açılım olarak Anadolu bedestenleri üzerinden mevcut durum, işlev ve restorasyon tarihlerine bağlı gruplandırma sistemi oluşturmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Bedestenleri, Osmanlı Çarşıları, Ticaret Dokusu, İşlevsel Değişim, Adaptasyon

AN INVESTIGATION ON THE AVAILABLE STATUS OF ANATOLIAN BEDESTEN

Abstract

The trade routes on the Anatolian lands owned by the Ottoman Empire had an important position in world trade until the industrial revolution and geographical discoveries. These trade routes have transformed the cities they pass into important trade areas. The Ottoman Empire has created its own bazaar systems that are unique and centered in the city. When the studies about the bedestens are examined, subjects such as the importance of the bedestens and restoration proposals were researched singularly. In this study, a grouping experiment was made by mapping the distribution of 49 bazaars that were found to be built on the Anatolian lands during the Ottoman period, the ones that have disappeared and the ones that have survived to this day, and the compatibility of some of the functioned bodies with the functions of the ones that have survived until today. . As a result of the researches, it was determined that 1 of the 38 bedestres that were determined to have survived to the present day, 4 of them are still in restoration, 28 of them are functioning in the direction of commercial actions and 5 of them are functioning in the direction of cultural actions. The purpose of this study is to create a grouping system based on the current situation, function and restoration dates over Anatolian bazaars as a new opening to the grouping system used for the protection of concrete cultural heritage

Keywords: Anatolian Bedestens, Ottoman Bazaars, Trade Texture, Functional Change, Adaptation

GİRİŞ

Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan Anadolu toprakları konumu yönünden oldukça önemli topraklardır. Öyle ki dönemin en önemli ticaret yollarının 3 ana aksı bu topraklardan geçmektedir. Bu 3 ana aks ayrıca yan akslara dağılarak geçtikleri noktalarda önemli ticaret dokusunun oluşmasını sağlamaktadır (Küpeli, 2008: 392). Bu ana akslardan biri Eskişehir, Konya,

Adana, Antakya kentleri üzerinden Şam'a ulaşan "Hac yolu" adı verilen akstr. 2.'si İzmit, Bolu, Tokat, Sivas, Diyarbakır istikametinden Basra ve Bağdat'a giden yol olan Basra-Bağdat yolu iken 3.'sü ise Bolu, Erzurum, Kars istikametinde gelişen yoldur (Atalan ve Arel, 2016: 220). Osmanlı kentlerinde özellikle bu ana akslar ve ana aksları birleştiren yan akslar geçtikleri kentleri ticaret yönünden önemli konuma getirmekte ve o bölgelerde çarşıların gelişimini sağlamaktadır (Şahinalp ve Günel, 2012: 152). Bu şehirlerdeki çarşuları oluşturan birimlerin merkezinde bir Türk yapı biçimi ve Osmanlı çarşılarının kalbi olan bedestenler bulunmaktadır (http:1). İnşa edildiği dönemlerde çarşı ve kent için oldukça önemli olmalarına rağmen özellikle yukarıda belirtilen ticaret yollarının öneminin azalmasıyla bu bedestenler de işlevsel olarak değer kaybetmeye başlamıştır. Değer kaybına uğrayan bu yapıların bazıları tamamen yok olmuşken bazıları farklı işlevlerde kullanılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu çalışma Osmanlı döneminde Anadolu'da inşa edilmiş olan bedestenleri kapsamaktadır. Bedesten yapılarıyla ilgili yapılan çalışmalarda Mustafa Cezar'ın 1985 yılında yayınlanan "Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi" , Gündüz Özdeş'in 1998 yılında yayımladığı "Türk Çarşıları" kitapları ve Semavi Eyice'nin 1992 yılında "İslam Ansiklopedisi'nin 5. cildinde yayımlanan bedesten maddesi" dışındaki kaynaklar bedestenleri genellikle tekil olarak ele almaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu; Öncel, 2007; Yenice, 2005 gibi tezler, Bilecik, 2016; Erkal, 2015; İnalçık, 1993; Küpeli, 2008; Ahunbay, 2009 gibi kitaplar, Akar, 2009; Baş ve Bozkurt, 2003; Şahinalp ve Günel, 2012 gibi yayınlanmış birçok makale ve görsel araştırmasında birçok internet kaynağından yararlanmak bu çalışmanın zenginleşmesi ve farklı boyutlar kazandırılmasını sağlamıştır.

Anadolu bedestenleri ile ilgili yapılan literatür taramalarında, genellikle tekil olarak bazı bedestenlere; restorasyon önerileri, mimari özellikleri veya Osmanlı döneminde bedestenlerin önemi konuları üzerine çalışmalar yapıldığı gözlemlenmiştir.

Bu araştırmanın amacı; Anadolu kentlerinde inşa edilmiş bedestenlerden günümüze ulaşmış ve yok olmuş olanları tespit etmek, günümüze ulaşmış olan bedestenlerin mevcut işlevleri üzerinden gruplandırmalar yapmak, bazı bedestenlere verilen işlevlerin bu yapılar ile uyumlarını ve restorasyon tarihlerini incelemektir.

Bu çalışma yapılırken öncelikle kaynakça bölümünde belirtilen kaynaklardan Anadolu bedestenleri ile ilgili bilgiler toplanmış, toplanan bilgiler ışığında haritalar oluşturulmuş, veriler tablo ve grafiklere aktarılmıştır. Oluşturulan haritalarda özellikle bedestenlerin konumu belirlenirken tablo ve grafiklerde ise bu yapıların işlevleri gruplandırılmış, yeni işlevlerinin verildiği restorasyon tarihleri belirlenmiş ve işlevler bazında istatistiksel veriler ortaya çıkarılmıştır.

1. Osmanlı Döneminde Geleneksel Çarşı Yapısı

Osmanlı dönemi çarşıları ile ilgili birçok araştırmacı farklı tanımlar yapmıştır. Özdeş (1998) bu alanları alışveriş yapmak amacıyla karşılıklı üstleri açık sokak şeklinde tanımlarken (İnalçık, 1993) ise merkezinde bedestenin inşa edildiği ve yakın çevresinde küçük dükkanlar, hanlar, hamamlar ve ulu cami gibi yapıların bir arada bulunduğu alan olarak tanımlamaktadır. Atalan ve Arel (2016) orta alanda bedestenin olduğu ve bunun çevresinde han, hamam, cami ve

hastanenin inşa edildiği yer olarak tanımlamıştır.

Geleneksel Osmanlı çarşılarının değişmez elemanları olarak:

- En küçük ve sayıca en fazla olan üstü açık veya kapalı olabilen dükkan
- Karşılıklı iki sıra dükkanların oluşturduğu arastalar
- Değerli eşyaların muhafaza edildiği/satıldığı, tüccarların işlerini yönettiği ticaret dokusunun en güvenli yapıları olan bedestenler
- Genellikle yurtiçi ticaretinde kullanılan hanlar gösterilebilmektedir (Cezar, 1985: 19; Cerasi, 1999'dan aktaran Saf ve Ergül, 2019: 28).

Yukarıdaki tanımlamalarda da görüldüğü gibi bedestenler Osmanlı çarşılarının vazgeçilmez bir birimdir. Zaman içinde özellikleri değişen bu yapı türünün kendilerine has işlev, işleyiş ve mimari yapıları vardır.

1.1. Bedestenlerin Tanımı

Bedesten kelimesi “bez”, “kumaş” kelimelerinden türemiş olup bu kelime ilk başlarda “bezzazistan” veya “bezistan” olarak kullanılmıştır (Özdeş, 1998:7).

Ortaçağda kentlerdeki ticaret merkezlerinde aynı işi yapan esnafın aynı yere toplandıkları göz önünde bulundurulduğunda, kentin ticaret merkezinde en öne çıkan mesleklerden biri olan kumaşçılık mesleğinin yaygınlaşması ve değer kazanmasıyla bu işle uğraşan kişilerin toplandığı yapılar özelleşmeye başlamış olup zamanla bedesten yapıları ortaya çıkmıştır (Öney, 2007: 27).

Türk mimarisine özgü olan bedesten yapıları ilk kez Selçukluların son döneminde görülmeye başlanmış olup, Beylikler döneminde yapımları hız kazansa da asıl değerine Osmanlılar döneminde ulaşmıştır (Cezar, 1985: 19).

Başlangıçta ahşap olarak çarşıların içerisinde özelleşerek yapılan bu yapılar daha sonraki dönemlerde dayanıklı ve güvenli taş yapılar olarak inşa edilmeye başlanmıştır (Eyice, 1991: 303). Bu yapıların içinde önceleri kumaş gibi ürünler satılmış olsa da daha sonraki dönemlerde dayanıklı ve güvenli yapılar oldukları için mücevher gibi kıymetli eşyaların satıldığı ve korunduğu yerler haline dönüşmüşlerdir (Öney, 2007: 27).

1.2. Bedestenlerin İşlevi

Osmanlı döneminde bedestenlerin genel olarak 4 işlevi mevcuttur:

Banka: Resmi ve gayri resmi kişi/kurumların mücevher, altın gibi maddi değeri olan ve manevi değere sahip eşyaların kasalarda korunması işleviyle günümüzdeki bankaların işlevini gerçekleştirmektedirler.

Borsa: İstanbul Bedesteni başta olmak üzere alınan-satılan malların fiyatlarının belirlendiği yapılar olarak günümüzdeki borsanın görevini yapmaktaydılar.

Vergi Dairesi: Devlete ödenecek vergilerin miktarının belirlendiği ve ödemelerin yapıldığı yapılar olarak günümüzdeki vergi dairelerinin işlevini yerine getirmektedirler.

Kapalı Pazar: Tüccarların ticari işlerini yönettikleri ve kervanlarını yönetip hazırladıkları mekanlar olarak kapalı pazarların işlevini gerçekleştirmektedirler (İnan, 1996: 126-127; Cezar, 1985:311-319).

1.3. Bedestenlerin İşleyişi

Osmanlı döneminde bedestenlerin işleyiş şekli diğer tüm ticaret yapılarından farklı olarak özel bir şekilde olup bu işleyiş için özel olarak seçilmiş kişiler bulunmaktaydı. Bu bedestenlerin işleyişini ve bu işleyişin sağlanmasında görevli olan kişileri Sönmez (2015), Öncel (2014) ve Cezar (1985) aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Bedesten Kethudası (Vekil-i fukara): Bedesten esnafını denetleyen, aynı zamanda onların haklarını savunan ve bedesten ile ilgili resmi görüşmeleri devletle yapan kişi veya kişiler olup genellikle 1 veya 2 kişiden oluşmaktadır. Kethuda'nın bu görevi göz önünde bulundurulduğunda bu yapıların yarı resmi yerler oldukları da düşünülebilir.

Bölük Başı: Bedesteni koruyan 12 kişilik gruba verilen isimdir.

Duacı Başı: Bölükbaşının içinden seçilen, bedesteni her gün ticarete dua ile açan ve dua ile kapatan kişidir.

Bedesten Dellalı: Bedestenlerde alıcı ve satıcı arasında aracılık yapan bir nevi komisyoncu işini gören kişilerdir. Bedesten dellaları, arabuluculuk görevlerini yaptıklarından bu işi yaptıkları bedestenlerde esnaflık yapmaları yasaklanmıştır.

Bedesten Hacegilleri: Bedestende çalışan esnafa verilen isimdir.

Haceganlar: Bedestende alışveriş yapan kişilerdir (Sönmez, 2015: 61; Öncel, 2014: 57; Cezar, 1985: 307-310).

1.4. Bedestenlerin Mimarisi

Genellikle kare veya dikdörtgen planlı olarak inşa edilen bu yapıların içerisinde değerli eşyalar bulunduğu için taş olarak inşa edilip dış cepheye çok az sayıda ve küçük ölçekli pencere açılmıştır. Genellikle eşit ölçülü dükkanlara bölünen bu yapıların üst örtüsü, ayak veya duvarların taşıdığı kurşun kaplı ve bazılarında aydınlık bölümü bulunan kubbelerden meydana gelmektedir (Öney, 2007: 27).

Genellikle her cephe duvarında bir giriş kapısının bulunduğu yapıların küçük ölçekli olanlarında toplamda sadece 1 veya 2 kapı da bulunabilmektedir. Genellikle bu yapılara bitişik olarak dükkanlar inşa edilmekte olup küçük bedestenlerde giriş kapısı bu dükkanların olduğu cephelerde bulunmaktadır. Bahsi geçen bu dükkanlar bedestenin plan ve konumuna göre her cephede olabildiği gibi sadece bir cephede de inşa edilebilmektedir (Eyice 1991, s 303; Öncel, 2007: 227-228).

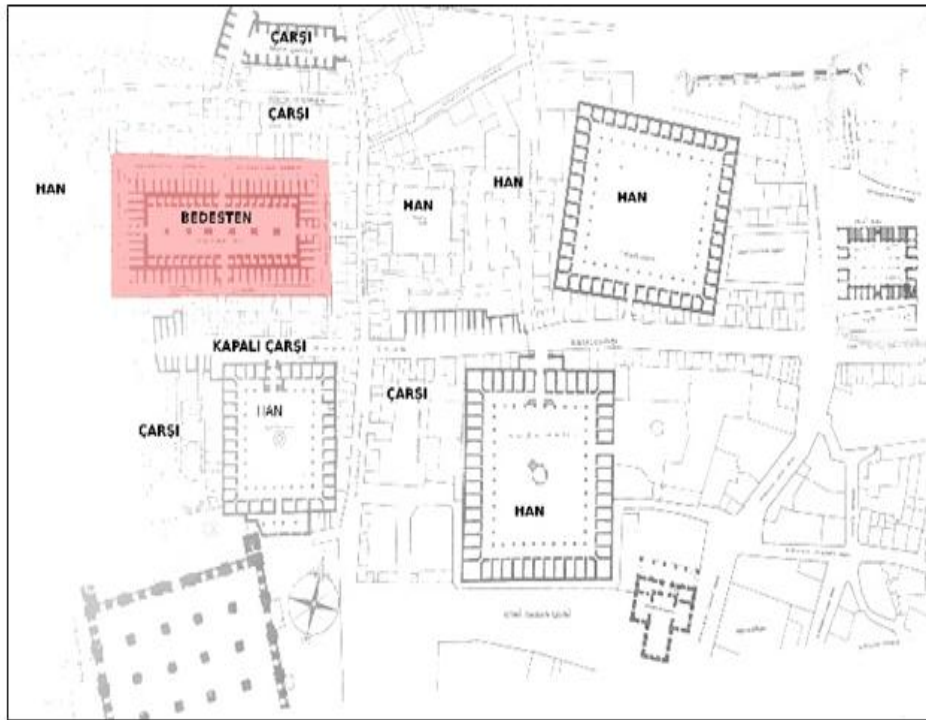
2. Osmanlı Kentinde Bedestenlerin Ticaret Dokusundaki Konumları

Osmanlı toprakları doğu ve batı ticaret yollarının üzerinde olduğu için en önemli meslekler arasında tüccarlık görülmektedir. Özellikle ticaret yollarının geçtiği kentlerde ticaret dokusu yoğunlukta olup bu dokunun merkezinde ise bedestenler bulunmaktaydı (Küpeli, 2008: 392).

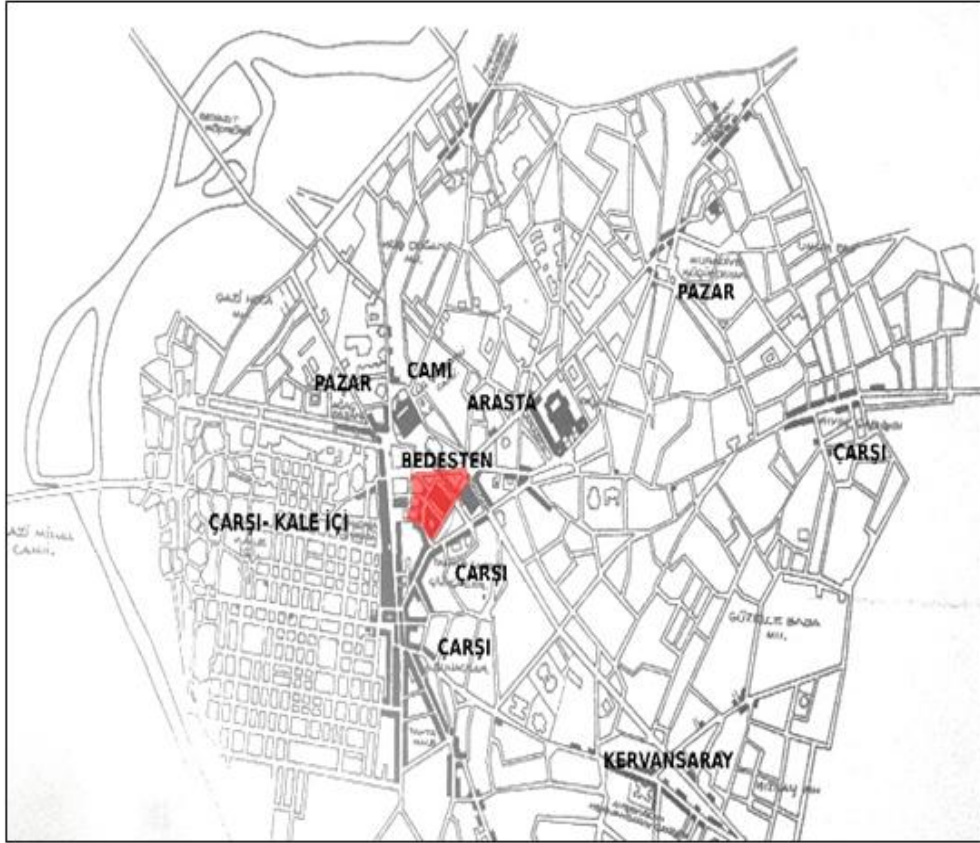
Her kentteki ticaret dokusunda bedesten yapılanması görülmemekte olup genellikle ticaretin yoğun olduğu kentlerde bu yapılar mevcuttu. Bir kentin ticari yoğunluğuna; kentte bedesten olup olmamasına ve sayısına göre karar vermek dahi mümkündür. Bunun yanında Evliya Çelebi, kentleri bedestenli ve bedestensiz olarak iki gruba ayırmaktadır ki bu durum da bedestenlerin bir kent için ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır (İnalçık, 1980: 2).

Bedestenlerin olduğu Osmanlı kentlerinde ticaret merkezleri şehir kalesine yakın yerlerde han, arasta, çarşı/pazar, ulu cami ve hamam gibi yapılarla bir arada bulunmaktaydı (Erkal, 2015: 81). Bu ticaret merkezlerinin en yoğun ve hareketli bölümünü bedestenler oluşturmaktaydı (Bilecik, 2016: 766).

Osmanlı kentindeki ticaret dokusunun elemanları önem derecesine göre bedestene en yakın ve en uzak şekilde sıralanmaktaydı (Baş ve Bozkurt, 2003: 509). Bu sıralamada hanlar genellikle bedestenlere en yakın yapılar iken dokunun en küçük birimleri olan dükkanlar bu iki yapıyı çevrelemekte ve karşılıklı iki sıra halinde oldukları bölümlerde de arastaları oluşturmaktadırlar (Bkz. Şekil 3.1-3.2). Ticaret dokusunun bedestenlerin etrafında şekillenmesinin en önemli nedeni olarak bedestenlerin işlevleri ve sağlam mimari yapıları gösterilebilmektedir (Akar, 2009: 268-269).

Şekil 2.1.Bursa Tarihi Ticaret Merkezi (Özdeş, 1998, s .15' ten uyarlanmıştır.)

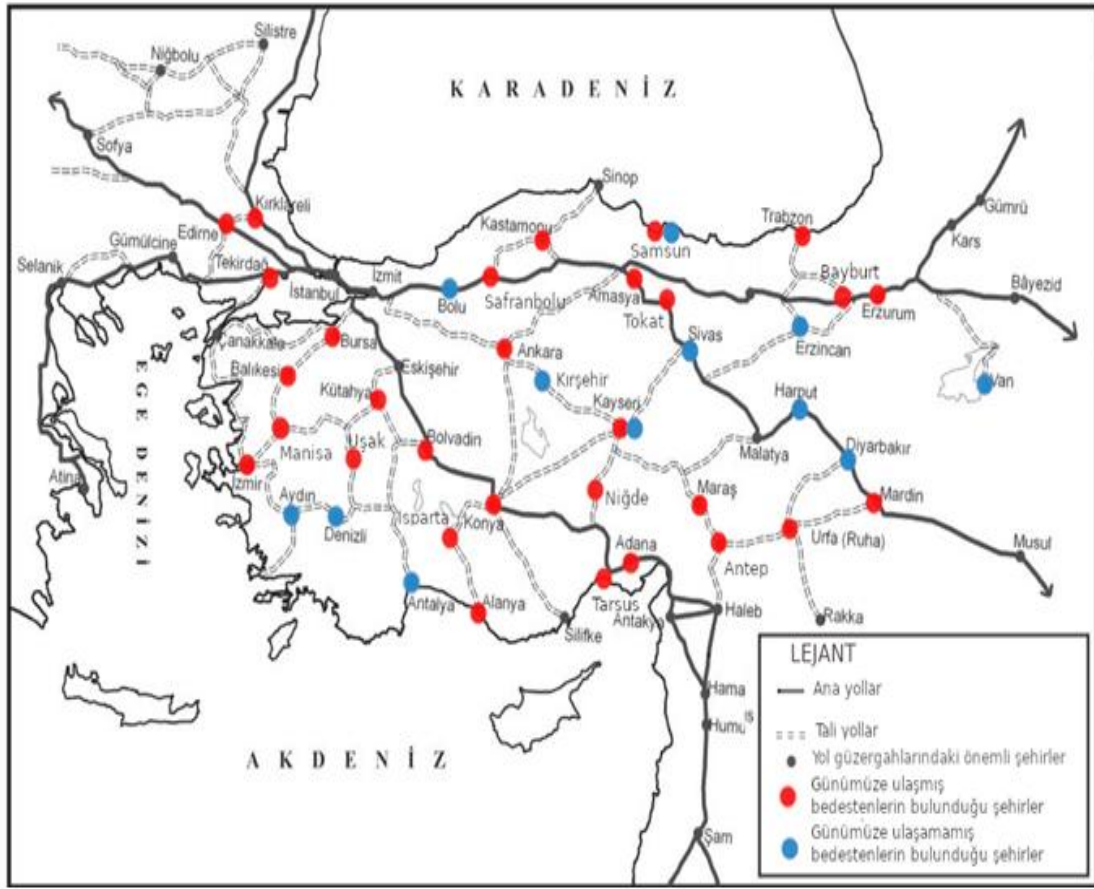

Şekil 2.2. Edirne Tarihi Ticaret Merkezi (Özdeş, 1998, s.25'ten uyarlanmıştır.)

3. Anadolu Bedestenlerinin İşlevsel Değişim ve Dönüşümleri

Zamanla değişen ekonomik ve sosyal yaşamın sonucu olarak, genellikle tarihi yapılar mevcut işlevlerini koruyamazlar. Yapılar gerçek işlevini kaybetse de fiziksel olarak ayakta kalabildikleri için bu yapılara günümüz koşullarına uygun işlevler verilir (Ahunbay, 2009: 97). Tarihin yapıların işlev verilerek korunması modern bir koruma şekli olup yapının yok olmasına engel olmakta ve yapının sosyal yaşama katılımını sağlamaktadır (Halaç ve Alemdar, 2019: 610). Ancak tarihi yapılara işlev verilirken yapının; mimari özelliklerine, bulunduğu konuma, verilecek işlev ve tarihi yapının gerçek işlevi arasındaki ilişkiye dikkat edilmesi gerekmektedir (Altınoluk, 1998: 22). Birçok tarihi yapı gibi bedestenlerin de gerçek işlevleri günümüz koşullarına uygun olmayıp işlevlerini yitirmişlerdir. Osmanlı döneminde Anadolu'da yapılmış olan bu bedestenlerin bazıları yok olmuş olsa da bazılarında farklı işlevler verilerek ayakta tutulmuşlardır. Yok olan ve günümüze ulaşan hemen hemen tüm bedestenlerin Osmanlı döneminde önemli olarak görülen yolların üzerindeki kentlerde inşa edildiği açıkça görülmektedir (Bkz. Şekil 4.1).

Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan bedestenlerden Antalya, Van, Diyarbakır, Denizli, Elazığ, Sivas, Bolu, Kırşehir, Erzincan, Aydın ve Samsun illerinde yer alan 11 tanesinin günümüze ulaşamamış olduğu kaynaklardan tespit edilmiştir (Eyice, 1992: 302-311; Cezar, 1985: 219).

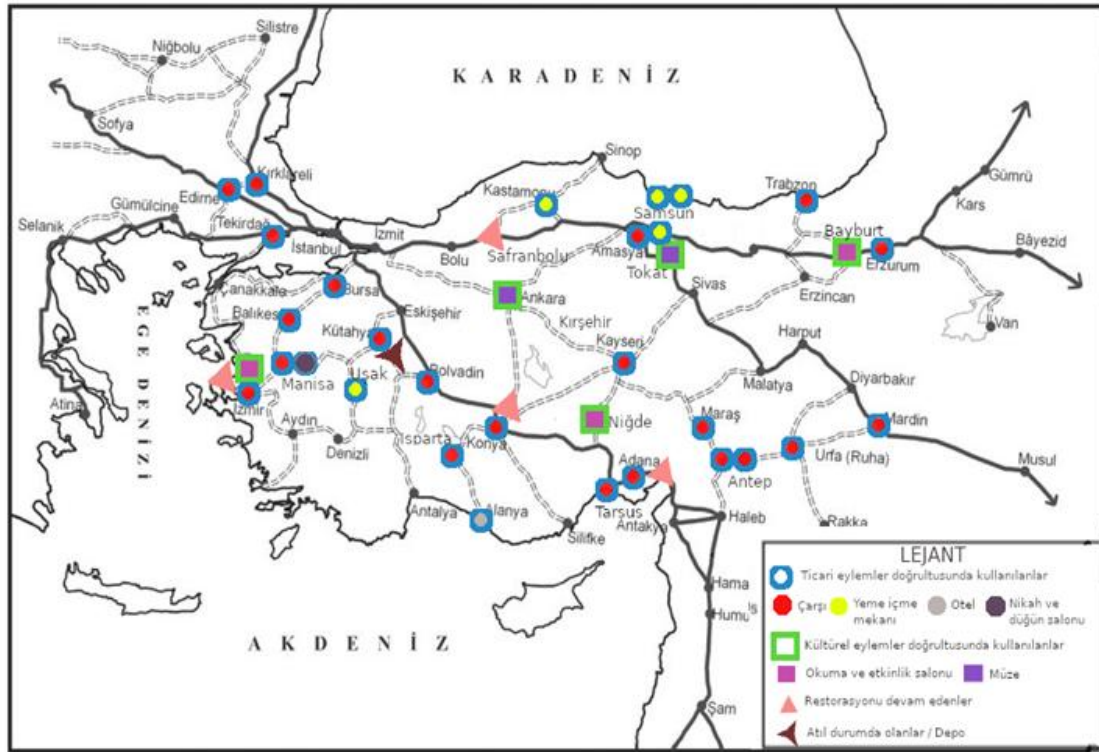

Şekil 3.1. Anadolu'daki bedestenlerin Osmanlı döneminde ticaret yollarının üzerindeki konumları (Şahinalp ve Günal, 2012, s.152'den uyarlanmıştır.)

Yok olan bedestenlerden Kırşehir Bedesteni (1938) ve Samsun'daki bedesten (1943) gibi bazıları bilinçli olarak yıktırılmış, Erzincan'daki bedesten (1939-depreminde) gibi bazı bedestenler doğal afetler sonucu yıkılmışken bazılarının da işlevlerini kaybetmeleri sonucu atıl durumda bırakılıp zamanla yok oldukları tespit edilmiştir (Eyice, 1992: 311).

Yok olan bedestenlerden Kırşehir Bedesteni (1938) ve Samsun'daki bedesten (1943) gibi bazıları bilinçli olarak yıktırılmış, Erzincan'daki bedesten (1939-depreminde) gibi bazı bedestenler restorasyonlar ve işlev değişiklikleri geçirerek günümüze ulaşmıştır.

Günümüze ulaşan bedestenler bu çalışmada; atıl durumda olanlar, restorasyonu devam etmekte olanlar, ticari eylemler doğrultusunda kullanılanlar ve kültürel eylemler doğrultusunda kullanılanlar olarak 4 ana grupta incelenmektedir (Bkz. Şekil 4.2).

Şekil 3.2. Anadolu bedestenlerinin mevcut işlevleri (Şahinalp ve Günal , 2012, s.152'den uyarlanmıştır.)

Günümüze ulaşan toplam 38 adet bedesten tespit edilmiştir. Bu bedestenlerin çoğu bazı restorasyonlar ve işlev değişiklikleri geçirerek günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşan bedestenler bu çalışmada; atıl durumda olanlar, restorasyonu devam etmekte olanlar, ticari eylemler doğrultusunda kullanılanlar ve kültürel eylemler doğrultusunda kullanılanlar olarak 4 ana gruba incelenmektedir (Bkz. Şekil 4.2).

Bu dört ana işlevden ticari eylemler doğrultusunda kullanılan bedestenler çarşı, yeme içme mekanı, otel ve nikah-toplantı salonu şeklinde 4 alt gruba, kültürel eylemler doğrultusunda kullanılan bedestenler ise okuma-etkinlik salonu ve müze işlevli olarak 2 alt gruba ayrılarak incelenmektedir (Bkz. Tablo 4.2-4.3)

Günümüzde kullanılan bu bedestenlere verilen işlevler genellikle geçirmiş oldukları detaylı restorasyonlar sonucu verilmiştir. Günümüze ulaşmış olan 38 bedesten 28 tanesinin son restorasyon tarihi tespit edilmiş olup ayrıca 4 tanesinin de restorasyonları devam etmektedir.

Günümüzde kullanılan ve restorasyonu devam eden bedestenlerin birçoğu Çekül Vakfı (2010) tarafından yapı koruma konusunda atılım yılı olarak tanımladığı 2004 yılı ve sonrasında restore edilmiştir. Ayrıca günümüze ulaşmış olan bu 28 bedesten restorasyonları Tarihi Kentler Birliği'nin belediyelerin tarihi yapıları koruma çalışmalarına destek için; 2005-2009 yılları arasındaki "200 Ortak 200 Eser Programı"(http:2), 2011-2014 yılları arasında "3 Yılda 300

Eser”(http:3) ve 2014 yılı sonrası için “Bin Günde Bin Eser”(http:4) hibe programlarının yapıldığı yıllara da denk geldiği tespit edilmiştir.

Günümüze ulaşan ve son restorasyon tarihleri tespit edilen toplam 28 bedestenin %67,9'luk orana denk gelen 19 tanesi 2004 yılı ve sonrasında, %32,1'lik orana denk gelen 9 tanesi ise 2004 yılı öncesinde restore edilmiştir. 2004 yılı ve sonrasında restore edilmiş 28 bedesten-den 1'er tanesi 2004 ve 2005 yıllarında, %31,5 gibi yüksek bir orana denk gelen 6 tanesi ise 2006-2007 yıllarında restore edilmiştir. %26,3'lük orana denk gelen toplam 5 adet bedesten 2008-2009 yıllarında restore edilmişken, 1'er adet bedesten ise 2011-2012-2013-2014 ve 2015 yıllarında restore edilmiştir. 2016 yılında 2 adet ve 2017 yılında 1 adet bedesten restore edilmiş olup toplam 4 adet bedestenin restorasyonu ise devam etmektedir(Bkz. Tablo 4.1).

Tablo 3.1. Restorasyon tarihler tespit edilen bedestenler

2004 Yılı Öncesi	2004 Yılı ve Sonrası	
Bursa Bedesteni(1960)	Kırkkışık Bedesteni(2004)	Tokat Bedesteni(2012)
Rüstem Paşa Bedesteni(1970)Amasya Bedesteni(1971)	Merzifon Bedesteni(2006)	Konya Bedesteni(2013)
Edirne Bedesteni(1974)	Hızır Bey Bedesteni(2007)	Cem Sultan Bedesteni(2014)
Kayseri Bedesteni(1989)	Vezirköprü Bedesteni(2007)	Mahmut Paşa Bedesteni(2014)
Kızlarağası Bedesteni (1989)	Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni(2007)	Rum Mehmet Paşa Bedesteni(2015)
Kazzaz Bedesteni(1998)	Kütahya Büyük Bedesteni(2008)	Afyonkarahisar Bedesteni(2016)Alanya
Uşak Bedesteni(1980)	Gümüşhacıköy Bedesteni(2008)	Bedesteni(2016)
Trabzon Bedesteni(2000)	Zincirli Bedesten(2008)	Tire Bedesteni(2017)
	Firdevs Bey Bedesteni(2009)	
	Bayburt Bedesteni(2011)	
Sayı/Yüzde 9 adet / %32,1	19 adet / %67,9	

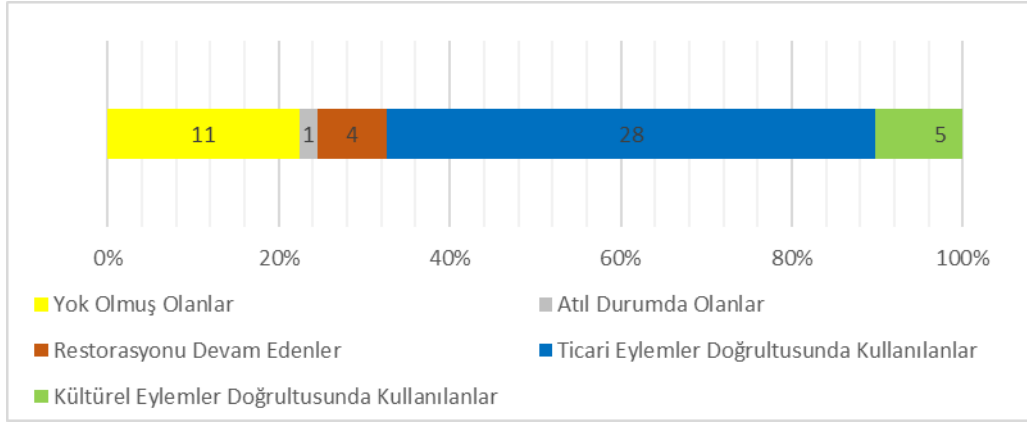
Tablo 3.2. Bedestenlerin Mevcut İşlevleri

GÜNCEL İŞLEV TÜRLERİ				ADI	BULUNDUĞU YER	MEVCUT İŞLEVİ
Mevcut Durum ve Sayı/Yüzdesi		Özelleşmiş İşlevler ve Sayı/Yüzdesi				
ATIL DURUMDA OLANLAR	1 %2,6	DEPO	1 %100	Kütahya Küçük Bedesteni	Kütahya	Depo
				RESTORASYONU DEVAM EDENLER	4 %10,5	4 %100
Beyşehir Bedesteni	Konya	Restorasyon Devam Ediyor				
Bergama Bedesteni	İzmir	Restorasyon Devam Ediyor				
Pamukçu Bedesteni	Safranbolu	Restorasyon Devam Ediyor				
TİCARİ EYLEMLER DOĞRULTUSUNDA KULLANILANLAR	28 %73,6	ÇARŞI	23 %82,1	Bursa Bedesteni	Bursa	Kuyumcular Çarşısı
				Firdevs Bey Bedesteni	Isparta	Çarşı
				Konya Bedesteni	Konya	Çarşı
				Amasya Bedesteni	Amasya	Çarşı
				Gümüşhacıköy Bedesteni	Amasya	Çarşı
				Kahramanmaraş Bedesteni	Kahramanmaraş	Çarşı
				Edirne Bedesteni	Edirne	Çarşı
				Adana Bedesteni	Adana	Çarşı
				Zincirli Bedesteni	Gaziantep	Çarşı
				Kemikli Bedesteni	Gaziantep	Çarşı
				Kayseriye Bedesteni	Mardin	Çarşı
				Trabzon Bedesteni	Trabzon	Çarşı
				Kütahya Büyük Bedesten	Kütahya	Çarşı
				Afyonkarahisar Bedesteni	Afyonkarahisar	Çarşı
Tekirdağ Bedesteni	Tekirdağ	Çarşı				

Tablo 3.3.(Devam) Bedestenlerin Mevcut İşlevleri

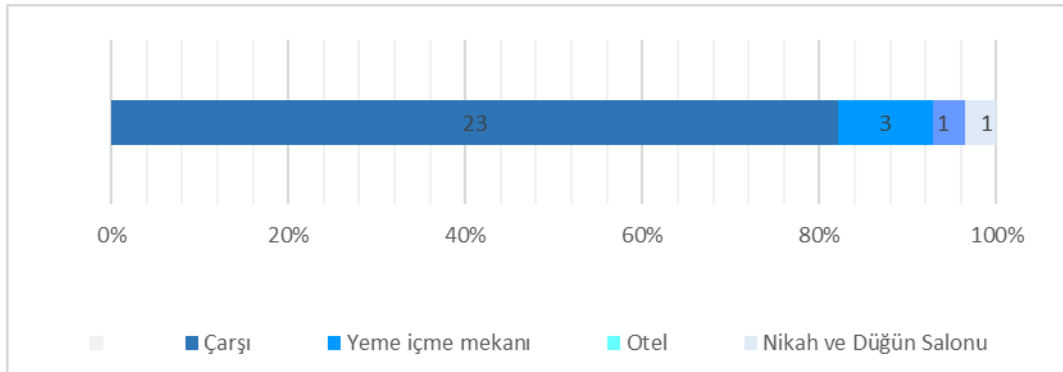
TİCARİ EYLEMLER DOĞRULTUSUNDA KULLANILANLAR	28 %73,6	ÇARŞI	23 %82,1	Camlı Bedesten	Balıkesir	Köfteci-Çarşı
				Kayseri Bedesteni	Kayseri	Halı ve Turistik eşya Çarşısı
				Rüstem Paşa Bedesteni	Erzurum	Oltu Taşı Çarşısı
				Kızlarağası Bedesteni	İzmir	El sanatları Çarşısı
				Kırkkaşık Bedesteni	Tarsus	El sanatları Çarşısı
				Hızır Bey Bedesteni	Kırklareli	Turistik Eşya Çarşısı
				Vezirköprü Bedesteni	Samsun	Çarşı
				Kazzaz Bedesteni	Şanlıurfa	Turistik Eşya ve Giyim Çarşısı
	OTEL	1 %3,6	Alanya Bedesteni	Alanya	Otel	
	YEME İÇME MEKANI	3 %10,7	Merzifon Bedesteni	Merzifon	Osmanlı Mutfağı	
			Cem Sultan Bedesteni	Kastamonu	Restoran	
Uşak Bedesteni			Uşak	Çayhane-Kafe		
NIKAH VE ÇOK AMAÇLI SALON	1 %3,4	Rum Mehmet Paşa Bedesteni	Manisa	Nikah ve Çok amaçlı salon		
KÜLTÜREL EYLEMLER DOĞRULTUSUNDA KULLANILANLAR	5 %13,1	OKUMA VE ETKİNLİK SALONU	3 %60	Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni	Niğde	Okuma Salonu ve Kafe
				Tire Bedesteni	İzmir	Sanat Merkezi-Etkinlik Salonu
				Bayburt Bedesteni	Bayburt	Etkinlik Salonu
	MÜZE	2 %40	Mahmut Paşa Bedesteni	Ankara	Anadolu Medeniyetler Müzesi	
			Tokat Bedesteni	Tokat	Tokat Müzesi	
38						

Günümüze ulaşan bedestenler incelendiğinde 38 tanesinin %73,6'lık oranla 28 tanesi ticari eylemler doğrultusunda işlevlendirilmiştir. Bu işlevin yanısıra %13,1'lik oranla 5 tanesi kültürel eylemler doğrultusunda işlevlendirilmiş iken %10,5'lik oranla 4 tanesinin restorasyonu devam etmekte olup sadece Kütahya Küçük Bedesteni'nin yakın zamanda restorasyon geçirmiş olmasına rağmen atıl bir halde depo işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 4.3).

Şekil 3.3. Anadolu bedestenlerinin mevcut durumu

Ticari eylemler doğrultusunda yeniden işlevlendirilen toplam 28 adet bedesten mevcut iken bunların %82,1 gibi yüksek bir orana denk gelen 23 tanesi çarşı olarak işlevi üstlenmiştir (Bkz. Şekil 4.4).

Şekil 3.4. Ticari eylemler doğrultusunda kullanılanlar

Çarşı olarak işlevlendirilen bu 23 adet bedestenin %65,2'lık orana denk gelen 15 tanesi tam bir çarşı görevi üstlenirken %4,5'lik orana denk gelen 1'er adet bedesten köfteci/çarşı, halı ve turistik eşya çarşısı, oltu taşı çarşısı ve turistik eşya/giyim çarşısı; %9'luk orana denk gelen 2 tanesinin ise el sanatları çarşısı olarak branşlaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.4).

Isparta Firdevs Bey Bedesteni -Çarşı (http:5)	Bursa-Bursa Bedesteni- Kuyumcular Çarşısı (http:6)	Tarsus Kırkkışık Bedesteni- El sanatları Çarşısı (Kişisel Arşiv-24.10.2018)	Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni Oltu Taşı Çarşısı (http:7)

Tablo 3.5. Ticari eylemler doğrultusunda çarşı olarak kullanılan bedesten örnekleri

Ticari eylemler doğrultusunda kullanılan toplam 28 adet bedestenden çarşı olarak kullanılanların dışında kalıp farklı işlevler doğrultusunda kullanılan 5 bedestenden %10,7'lik orana denk gelen 3 tanesi yeme içme mekanı olarak kullanılmış iken 1 tanesi nikah ve çok amaçlı salon ve 1 tanesi de otel olarak kullanılmaktadır (Bkz. Şekil 4.4-Tablo 4.5). Otel olarak kullanılan Alanya Bedesteni çeşitli kaynaklarda kervansaray olarak geçmektedir.

Tablo 3.5. Ticari eylemler doğrultusunda çarşı olarak kullanılan bedesten örnekleri

Uşak-Uşak Bedesteni -Çayhane(http:8)	Manisa-Rum Mehmet Paşa Bedesteni- Nikah ve Toplantı Salonu (http:9)	Samsun-Cem Sultan Bedesteni-Restoran (http:10)	Amasya-Merzifon Bedesteni-Osmanlı Mutfağı(http:11)

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi bazı bedestenler günümüze ulaşana kadar farklı restorasyonlar geçirmiş ve farklı işlevler edinmişlerdir. Ticari eylemler doğrultusunda işlev verilen bedestenlerdeki değişiklikler, bu yapılar için bazı olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bu duruma aşağıdaki örnekler verilebilir:

5 kapı ve 80 dükkan olarak inşa edilen Zincirli Bedesteni'ne 1938 yılındaki restorasyonda üst kat yapılmış ve bazı dönemler hayvan pazarı olarak kullanılmış olup bedestenin zamanla bir kapısı ve 12 dükkanı yok olmuştur. Yapılan yanlış uygulamaların aksine 2008 yılında

Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden restore edilerek çarşı olarak kullanıma açılmış ve kentin ticaret dokusunda tekrar önemli bir konuma getirilmiştir (http:12).

Yaklaşık 500 yıl önce inşa edilen Rum Mehmet Paşa Bedesteni uzun bir süre kaderine terk edilmiş ve bazı dönemlerde hurdalık olarak kullanılmıştır. Terk edildiği dönemlerde Bu yapıya, bazı bölümlerinin yok edilmesi, yapı malzemelerinin bozulması gibi geri döndürülemez zararlar verilmiştir. 2015 yılında restore edilen yapı yeniden kente kazandırılmış olsa da verilen nikah ve çok amaçlı salon işlevi yapının gerçek işlevine uygun değildir (http:13).

Yaklaşık 150 yıllık tarihiyle diğer birçok bedestenle karşılaştırıldığında yeni sayılabilecek olan Camlı Bedesten günümüzde çarşı olarak kullanılmaktadır. Ancak fiziki olarak oldukça kötü bir durumda ve yok olmakla karşı karşıyadır (http:14).

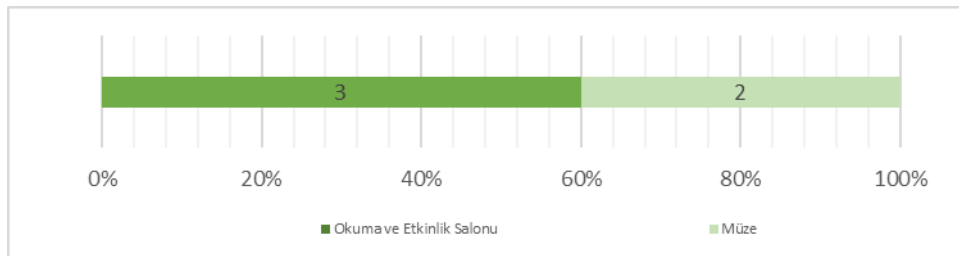
2016 yılında geçirmiş olduğu restorasyondan önce Afyonkarahisar Bedesteni'nin özellikle üst örtü ve beden duvarları fiziki olarak kötü durumdaydı. Genellikle tarihi özelliklerine dikkat edilerek yapılan bu restorasyon sonucunda yapının gerçek işlevinden uzak olmayan çarşı işlevinin verilmiş olması yapıya olumlu yansımıştır (http:15).

1802 yılında geçirmiş olduğu yangın sonrası cephesine bitişik olan birçok dükkan yok olmuş olan Cem Sultan Bedesteni, 1951 yılındaki restorasyona kadar harabe şeklinde bırakılmıştır. Birçok mimari öğesini kaybeden bedesten 1951 yılında restore edilip hâl olarak kullanılmıştır. Bu kullanımı sırasında tarihi değerleri zarar gören yapı 2014 yılında yeniden işlevlendirilerek daha aktif bir şekilde restoran olarak kullanılmaya başlanmıştır(http:16). Bu işlev ile yapı daha aktif olarak kullanılmaya başlansa da gerçek kullanımından oldukça uzak ve tarihi değerlere zarar veren bir işlev verilmiştir

1668 yılında geçirmiş olduğu depremde ciddi bir hasar gören Amasya Bedesteni, 1865 yılındaki restorasyon çalışması sırasında ise tüm kubbeleri yok edilerek üzeri çatı ile örtülmüştür. 1971 yılındaki restorasyonla tarihi özelliklerine uygun olarak restore edilmeye çalışılsa da yaklaşık 50 yıldır onarım geçirmedüğinden bazı fiziksel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (http:17).

Kültürel eylemler doğrultusunda yeniden işlevlendirilen toplam 5 adet bedesten mevcut iken bunların %60'lık orana denk gelen 3 tanesi okuma ve etkinlik salonu olarak işlevlendirilmişken %40'lık orana denk gelen 2 tanesi ise müze olarak işlevlendirilmiştir.

(Bkz. Şekil 4.6)

Şekil 3.6. Kültürel eylemler doğrultusunda kullanılanlar

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi bazı bedestenler günümüze ulaşana kadar farklı restorasyonlar geçirmiş ve farklı işlevler edinmiştir.(Bkz. Tablo 4.6).

Tablo 3.7. Kültürel eylemler doğrultusunda kullanılan bedestenler

			
İzmir-Tire Bedesteni-Sanat Merkezi, Etkinlik Salonu (http:18)	Niğde-Niğde Bedesteni (http:19)	Bayburt-Bayburt Bedesteni (http:20)	Tokat-Tokat Müzesi (http:21)

SONUÇ

Ticari yönden gelişmiş ve genellikle önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Osmanlı kentlerinde, bedestenler çarşı sisteminin vazgeçilmez ve temel ögesi olmuşlardır. Bu yapılar özellikle Osmanlı'nın ekonomik yönden güçlü olduğu ve önemli kara yolları ulaşımının yönetimini elinde bulundurduğu dönemlerde olmuştur. Ancak sanayi devrimi ve coğrafi keşiflerle Osmanlı topraklarının önemini yitirmeye başlamasıyla bedestenler de eski önem ve işlevlerini yitirmeye başlamışlardır. Zaman içinde işlevini kaybeden bu bedestenlerin bazıları tamamen yok olmuşken bazıları ise günümüze kadar ulaşmıştır.

Tespit edilen toplam 49 bedestenden 38 tanesi günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşmış olan bedestenler hem fiziksel hem de işlevsel olarak değişikliklere uğramışlardır. Yeni işlev verilen bazı bedestenlerde verilen işlev ve gerçek işlev uyumu olmadığı için bazı fiziksel olumsuzluklar meydana gelmiştir.

Günümüze ulaşmış olan bedestenler öncelikle 4 ana gruba ayrılmıştır. Daha sonra bu gruplar bedestenlerin işlevleri doğrultusunda alt gruplara ayrıştırılarak bedestenlerin işlev değişiklikleri üzerinden bir gruplama sistemi oluşturulmuş ve bazı bedestenler tarihi özelliklerine uygun olarak yakın tarihlerde restore edilmişken bazıları da son restorasyonlarını oldukça eski dönemlerde geçirmiş olup fiziki olarak kötü durumdadır. Restorasyonu yapılan veya devam eden bedestenlerin yaklaşık %68'inin Tarihi Kentler Birliği'nin tarihi yapıların korunmasını sağlamak amacıyla 2004 yılı ve sonrasındaki teşvik programlarının tarihlerine denk geldiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar da teşvik programlarının amaçlarına ulaştıklarını göstermektedir. Yapılan bu çalışmada bedestenlerin genellikle ticari eylem doğrultusunda çarşı olarak işlevlendirildikleri belirlenmiştir.

İnşa edildikleri dönemlerde bir ticaret yapısı olarak işlev gören bedestenler, aynı zamanda buldukları kentin ticari gelişmişliğini ortaya çıkaran yapılar olarak da yorumlanmaktadır. Günümüzde ise bu yapılar, birer kültürel miras oldukları ve buldukları kentin kimliğine katkı sağladıkları için gelecek nesillere aktarılması gereken yapılardır. Bunun yanı sıra günümüze ulaştığını tespit ettiğimiz bu yapıların, tarihi özelliklerine zarar vermeden sosyal hayata katılım sağlamalarının yapıların fiziksel olarak ayakta kalma sürelerini uzattığı göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (5). İstanbul: Yem Yayınları
- Akar, T. (2009). Osmanlı Kentinde Ticari Mekanlar: Bedesten, Han, Arasta, Çarşı Mekanları Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13): 267-292
- Atalan, Ö. ve Arel, H.Ş. (2016). 15. ve 16. Yüzyıllara Ait Osmanlı Han Yapılarının Mekansal Analizi, *Turkish Studies*, 11(2). s.217-228
- Baş, A. ve Bozkurt, T. (2003). Konya Bedesteni. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 507-529
- Bilecik, G. (2016) Fetihden Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi, *Türkler Ansiklopedisi*, 10: 764-770
- Cezar, M. (1985). *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları
- Çekül Vakfı,(2010). *Yerelden Ulusala Ulusaldan Evrensel Koruma Bilincinin Gelişim Süreci*, İstanbul:Stil Matbaacılık
- Erkal, N. (2015). İstanbul Erken Dönem Osmanlı Mimarisi. C. Yılmaz (ed). *Antik çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt 8 -Mimari*, (s. 80-139). İstanbul: Mas matbaacılık
- Eyice S.(1992). *İslam Ansiklopedisi*, C.5:302-311
- Halaç, H. ve Alemdar, E.E. (2019). Coğrafi İşaretlerin Yeniden İşlevlendirmeye Katkısı: Bolu Yukarı Taşhan. *JAVS Studies*, 5(4): 609-622
- İnalcık, H. (1980) The Hub of The City: Bedestan of İstanbul. *International Journal of Turkish Studies*,1(1):1-17
- İnalcık, H. (1993). İstanbul'un İncisi: Bedesten, haz. M. Özel, *İktisat ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul: 119-136
- Küpeli, Ö. (2008) Osmanlılar ve Doğu Ticaret Yolları Üzerine (XV-XVII. Yüzyıllar). Nilgün Nurhan K., Latif D. ve Özer K.(editörler), *Prof.Dr. Necmi Ülker'e Armağan* içinde (s. 391-405).İzmir: Meta Basım ve Matbaacılık
- Öncel, F.(2007). *Geleneksel Ticaret Dokusu İçinde "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni'nin Koruma Sorunları ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öncel, F.(2014). Osmanlı Bedestenleri Bağlamında "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni, *Megaron*, 9(1):55-69
- Özdeş, G. (1998). *Türk Çarşıları* (2), Ankara: Tepe Yayınları

- Sönmez: (2015). *Tanzimata Giden Yolda Bir Osmanlı Kenti: Sivas(1777-1839)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Saf, H.O. ve Ergül, E.,(2019), Osmanlı Toplumunu Sosyal Yapısının Kent Düzenindeki Temsili. *Sketch Journal of City and Regional Planning*. 1(1), s, 15-34
- Şahinalp, M.S. ve Günal, V.,(2012), Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekansal Analizi, *Milli Folklor Dergisi* ,93: 149-168

İnternet Kaynakları

- http-1: <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanlida-ticaretin-kalbi-bedesten> (Erişim Tarihi:16.05.2020)
- http-2: <http://www.tarihiKentlerBirliđi.org/koruma-projeleri-destegi/200-ortak-200-eser-programi/> (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-3: <http://www.tarihiKentlerBirliđi.org/koruma-projeleri-destegi/3-yilda-300-eser-programi/> (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-4: <http://www.tarihiKentlerBirliđi.org/bin-gunde-bin-eser-hibe-proje-duyurusu/> (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-5: https://www.google.com/maps?q=firdevs+bey+bedesteni&um=1&ie=UTF-8&sa=X&ved=2ahUKEwj41L_0x7HpAhVHXsAKHT2dD_IQ_AUoAnoECBQQBA (Erişim Tarihi:13.05.2020)
- http-6: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/yildirim-beyazid-bedesteni> (Erişim Tarihi:15.05.2020)
- http-7: <https://www.flickr.com/photos/ondercakoglu/17647245096/in/photostream/lightbox/> (Erişim Tarihi:15.05.2020)
- http-8: <https://tr.foursquare.com/v/tarihi-bedesten-%C3%A7ayhane/5b087746419a9e002cdaa358> (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-9: <https://www.mynet.com/500-yillik-bedestende-yillar-sonra-ilk-etkinlik-180101645960#9410129> (Erişim Tarihi:13.05.2020)
- http-10: https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g781292-d7190478-i311714426-Cem_Sultan_Bedesteni_Restaurant-Kastamonu_Kastamonu_Province_Turkish_Bla.html (Erişim Tarihi:13.05.2020)
- http-11: https://www.tripadvisor.com.tr/Restaurant_Review-g1600795-d4893823-Reviews-Bedesten_Osmanli_Mutfagi-Amasya_Amasya_Province.html (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-12: <https://www.aa.com.tr/tr/tarihi-yasatan-carsilar/gaziantepin-tarihi-avmleri-bedestenler/1250290> (Erişim Tarihi:16.05.2020)
- http-13: <http://www.manisa.gov.tr/rum-mehmet-pasa-bedesteni-t-renle-a-ildi>(Erişim Tarihi:16.05.2020)
- http-14: <https://gazetemerhaba.com/bir-tarih-yok-oluyor/> (Erişim Tarihi:17.05.2020)
- http-15: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/afyonkarahisar/restore-edilen-tarihi-bedesten-carsisi-esnafindan-pankartli-tesekkur-11595494> (Erişim Tarihi:17.05.2020)
- http-16: <https://www.haberler.com/tarihi-bedesten-restore-edildi-6041179-haberi/>(Erişim Tarihi:17.05.2020)

- http-17: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/amasya-bedesten>(Erişim Tarihi:17.05.2020)
- http-18: http://www.buyuktire.com/haber-tarihi_tire_bedesteninde_otantik_pazar_kurulacak-8631.html (Erişim Tarihi:13.05.2020)
- http-19: https://www.google.com/search?q=ni%C4%9Fde+bedesteni&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwj6vbHfysjpAhVsa8AKHTNJcXsQ_AUoAnoECAwQBA&cshid=1590188771903410&biw=1242&bih=597#imgsrc=CcUc4XK0JFVCxM
- http-20: <http://bayburt.bel.tr/haberler/846/bayburt-ta-uluslararası-kadın-sanat-etkinligi> (Erişim Tarihi:22.05.2020)
- http-21: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/gezilecekyer/arastali-bedesten-tokat-muzes> (Erişim Tarihi:13.05.2020)